

*Бібліятэка часопіса «ПрайдзіСвет»
«PostScriptum»*

Говард Філіпс Лаўкрафт

КЛІЧ КТУЛХУ

Апавяданні

Пераклад з англійскай

Мінск
Выдавец А. М. Янушкевіч
2017

УДК 821.111(73)-32
ББК 84(7Coe)-44
Л28

Пераклад з англійскай
Уладзіславы Гурыновіч, Паўла Донава, Алеся Кудраўцава
паводле тэкстаў з інтэрнэт-архіва
www.hplovecraft.com

Мастак Кацярына Дубовік

Лаўкрафт, Г. Ф.

Л28 Кліч Ктулху : апавяданні / Говард Філіпс Лаўкрафт ; пер. з англ. У. В. Гурыновіч, П. П. Донава, А. Ю. Кудраўцава. – Мінск : А. М. Янушкевіч, 2017. – 280 с. – (Бібліятэка часопіса «ПрайдзіСвет» «Post-Scriptum»).

ISBN 978-985-7165-27-8.

Говард Філіпс Лаўкрафт (1890–1937) – амерыканскі пісьменнік, аўтар твораў у жанрах жахаў, містыкі і фэнтэзі, якія пасля яго смерці зрабіліся культавымі і істотна паўплывалі на сучасную літаратуру жахаў. Творчасць Лаўкрафта настолькі ўнікальная, што даследчыкі выдзяляюць асобны паджанр – лаўкрафтаўскія жакі. У кнігу ўключаныя такія знакамітыя апавяданні аўтара, як «Кліч Ктулху» (які лёг у аснову «міфаў Ктулху»), «Пацукі ў сценах», «Стены жак», «Ганчак», «Герберт Уэст, рэаніматоар» і многія іншыя творы з розных перыядаў творчасці.

УДК 821.111(73)-32
ББК 84(7Coe)-44

ISBN 978-985-7165-27-8

© Гурыновіч У. В., Донаў П. П., Кудраўцаў А. Ю.,
пераклад на беларускую мову, 2017

© Выданне на беларускай мове, афармленне.
Выдавец Янушкевіч А. М., 2017

ЗМЕСТ

Алхімік <i>Пераклаў П. Донаў</i>	5
Склеп <i>Пераклаў П. Донаў</i>	17
Палярыс <i>Пераклала У. Гурыновіч</i>	32
Каты Улгара <i>Пераклала У. Гурыновіч</i>	38
Ньярлатхатэп <i>Пераклала У. Гурыновіч</i>	43
Чужаніца <i>Пераклаў А. Кудраўцаў</i>	48
Музыка Эрыха Цана <i>Пераклала У. Гурыновіч</i>	56
Што прыносіць поўня <i>Пераклала У. Гурыновіч</i>	69
Герберт Ёэст, рэаніматоар <i>Пераклала У. Гурыновіч</i>	72
Ганчак <i>Пераклала У. Гурыновіч</i>	119
Стоены жах <i>Пераклала У. Гурыновіч</i>	132
Пацукі ў сценах <i>Пераклала У. Гурыновіч</i>	166
Фэст <i>Пераклала У. Гурыновіч</i>	195
Кліч Ктулху <i>Пераклаў П. Донаў</i>	211
Натуршчык Пікмана <i>Пераклала У. Гурыновіч</i>	254
Істота ў святле поўні <i>Пераклала У. Гурыновіч</i>	276

АЛХІМІК

Высока пад небам, вянчаючы затравелую вяршыню ганарлівай гары са схіламі, пакрытымі ўнізе перакрыўленымі дрэвамі першабытнага лесу, стаіць стары замак маіх продкаў. Яго велічныя байніцы стагоддзе за стагоддзе панура пазіралі з вышыні на дзікае і непрыязнае наваколле, служачы домам і прытулкам высокаму роду, слаўная гісторыя якога старэйшая нават за замшэлыя замкавыя мury. Гэтыя старажытныя вежы з плямамі ад штурмаў, якія паўтараліся ў кожным пакаленні, цяпер крышацца пад марудным, але магутным ціскам часу. У часы ж феадалізму гэта была адна з самых страшных і непрыступных крэпасцяў ва ўсёй Францыі. Ад яе парапетаў з байніцамі і высокіх амбразур цярпелі няўдачы бароны, графы і нават каралі, і ніколі яшчэ ў яе прасторных залах не адгукаліся рэхам крокі захопнікаў.

Але ўсё перамянілася з тых слаўных часоў. Беднасць мяжуе з крайняй галечай, бо пыха за сваё паходжанне не дазволіла зменшыць патрэбы дзеля эканоміі і не дала нашчадкаў нашага роду захаваць двор у першапачатковай вялікапышнасці.

І цяпер камяні, што павыпадалі з муроў, здзічэлыя паркi, пясок у перасохлым ровe, кепска забрукаваны дзядзінец і пахілыя вежы, а таксама правіслыя падлогі, паточаная чарвякамі шалёўка і выцвілыя габелены ўсярэдзіне — усё апавядае змрочную гісторыю заняпаду колішняй велічы. Мінаў час, і то адна,

то другая з чатырох вялікіх вежаў ператваралася ў руіны, пакуль нарэшце ўсе жалю вартыя нашчадкі магутных некалі валадароў, якіх рабілася ўсё менш, не перабраліся ў адзіную, што засталася.

У адной з вялізных і змрочных залаў гэтай вежы я, Антуан, апошні з гаротных лёсам выклятых графаў дэ С., упершыню і ўбачыў святло дзевяноста гадоў таму. У гэтых мурах і сярод цёмных цяністых лясоў, дзікіх равоў ды гротаў пад схіламі гары прайшлі першыя гады майго неспакойнага жыцця. Бацькоў сваіх я не знаў. Бацька загінуў, калі яму было трыццаць два гады, за месяц да майго нараджэння: на яго зваліўся камень, які нейкім чынам ссунуўся з месца на адным з закінутых замкавых парапетаў. А маці, паміраючы пры маім нараджэнні, даручыла даглядаць і вучыць мяне адзінаму на той час нашаму слугу, надзейнаму і вельмі разумнаму старому, якога звалі, здаецца, П'ер. Іншых дзяцей у сям'і не было, таму таварышаў мне і без таго бракавала, а стары апякун яшчэ і дзіўна клапаціўся пра мяне, не дазваляючы сябраваць з сялянскімі дзецьмі, чые хаты былі раскіданыя тут і там па раўнінах навокал гары. Тады П'ер казаў, што мне не выпадае вадзіцца з імі, бо высокае паходжанне ставіць мяне вышэй за сяброўства з плебеямі. Гэта цяпер я ведаю, што насамрэч ён імкнуўся не дапусціць да маіх вушэй плётак пра жажлівы праклён, які ляжыць на нашым родзе. Байкі пра яго з многімі перабольшаннямі пераказвалі адно аднаму простыя арандатары, шэпчучыся вечарамі пры святле ачага.

Ізаляваны і пакінуты самому сабе, я бавіў гадзіны свайго дзяцінства, занурываўся ў старажытныя фаліянты, якія перапаўнялі поўную вандроўных ценяў замкавую бібліятэку, і бязмэтна бадзяючыся скрозь адвечны пыл прывіднага лесу пад гарой.

Магчыма, пад уздзеяннем наваколя маю свядомасць рана крануў цень меланхоліі. Маю ўвагу больш за ўсё прыцягвалі заняткі і забавы цёмнага і звышнатуральнага характару.

Пра ўласнае паходжанне мне дазволена было ведаць надзвычай мала, але і тое нямногае, пра што я дазнаваўся, здаецца, толькі засмучала мяне. Спачатку страх, які ў мяне ўзнікаў пры згадцы пра мой вялікі род, нарадзіла, відаць, само дэманстратыўнае нежаданне старога вучыцеля абмяркоўваць маіх продкаў па бацькоўскай лініі. Але калі дзяцінства мінула, я здолеў злучыць разасобленыя словы, якія неасцярожна зрываліся з яго языка, калі ён, старэючы, траціў пільнасць. Яны нейкім чынам датычылі падзей, якія і раней здаваліся мне дзіўнымі, а цяпер набывалі проста жахлівы характар. Я тут кажу пра тое, што ўсе графы ў маім родзе паміралі ў вельмі маладым веку. Спачатку я лічыў, што малая працягласць іх жыцця — гэта прыродная рыса ў маёй сям'і, але потым задумаўся пра выпадкі заўчаснай смерці і пачаў параўноўваць іх з нярэдкамі трызненнямі старога пра праклён, што стагоддзямі не дае носьбітам майго тытула пражыць больш за трыццаць два гады. Калі мне споўніўся дваццаць адзін, я атрымаў ад старога П'ера сямейны дакумент, які, як ён сказаў, з пакалення ў пакаленне перадаваўся ад бацькі сыну і дапаўняўся кожным з уладальнікаў. Змест дакумента мяне ўразіў, і калі я яго праштудыяваў, то самыя сур'ёзныя мае страхі пацвердзіліся. Мая вера ў звышнатуральнае на той час была цвёрдай і глыбокай, інакш бы я з пагардай адкінуў неверагодную гісторыю, пра якую даведаўся.

Дакумент перанёс мяне ў трынаццатае стагоддзе, калі мой стары замак быў страшнай і непрыступнай

крэпасцю. У ім апавадалася пра старога, што колісь жыў на нашых землях, чалавека выбітных здольнасцяў, хоць станам і не вышэйшага за селяніна. Звалі яго Мішэль, але звярталіся зазвычай па мянушцы — Мавэ, што значыць Ліхі, якую ён займеў праз сваю благаю славу. Ён быў адукаваны лепш за іншых і займаўся пошукамі філасофскага каменя і эліксіру вечнага жыцця, да таго ж лічылася, што яму вядомыя страшныя таямніцы чорнай магіі і алхіміі. У Мішэля Мавэ быў сын, звалі якога Шарль. Юнак знаўся на таемных сферах не горш за бацьку і таму меў мянушку Ле Сарсье, ці Вядзьмак. Гэтых двух пазбягалі ўсе сумленныя людзі, падазраючы іх у самых брыдкіх справах. Стары Мішэль, казалі, жыўцом спаліў сваю жонку, каб прынесці ахвяру д’яблу. Адказнасць за многія незразумелыя знікненні малых сялянскіх дзяцей таксама прыпісвалі гэтай вусцішнай пары. Аднак у змрочнай прыродзе бацькі і сына была адна чалавечая рыса: ліхі стары любіў свайго нашчадка з жахліваю сілай, і юнак адказваў бацьку больш чым сыноўскай адданасцю.

Аднае ночы замак на гары ахапіла дзікая паніка: знік юны Годфры, сын графа Анры. Пошукавы атрад на чале з ашалелым бацькам уварваўся ў хату чарадзеяў і наткнуўся на старога Мішэля Мавэ, што завіхаўся над вялізным катлом, у якім нешта бурна кіпела. Страціўшы кантроль над сваім дзікім шалам і распаччу, граф без дай прычыны пусціў у ход рукі, і раней чым ён аслабіў мёртвую хватку, яго ахвяра ўжо не жыла. І тут радасныя слугі паведамілі, што малады Годфры знайшоўся ў далёкай закінутай зале неабдымнага гмаху. Так прыйшлі познія весткі, што гаротны Мішэль загінуў ні за што. Калі граф з палечнікамі пакідаў сціплае жытло алхіміка, сярод дрэваў з’явілася фігура Шарля Ле Сарсье. З узруша-

най балбатні чэлядзі ён даведаўся, што адбылося, але спачатку бацькаў лёс быццам пакінуў яго абыякавым. Потым, паволі прасунуўшыся бліжэй да графа, манатонным, але жаклівым голасам ён прамовіў праклён, які з таго часу лёг на род С.

Ніхто з нашчадкаў вінаватага ў тым здзеку
Хай не перажыве забойцы веку! —

сказаў ён і, перад тым як скочыць ізноў да цёмнага лесу, выцягнуў з тунікі бутэлечку бясколернай вадкасці і пырснуў ёй у твар бацькаваму забойцу, знікаючы за чарнільнай заслонай ночы. Граф памёр, не паспеўшы вымавіць ні слова, і яго пахавалі назаўтра ва ўзросце, няшмат большым за трыццаць два гады. Забойцы прастыў і след, хоць нястомныя атрады сялян прачасалі навакольныя лясы і пожны наўкола гары.

Час ішоў, і нішто не нагадвала пра праклён, таму калі Годфры, нявінную прычыну ўсёй гэтай трагедыі і спадкаемца графскага тытула, забілі стралой на паляванні ва ўзросце трыццаці двух гадоў, гэта не выклікала ніякіх думак, апрача смутку пра яго смерць. Але калі праз шмат гадоў наступнага маладога графа, якога звалі Рабэр, знайшлі мёртвым у полі паблізу без бачных прычын смерці, сяляне пошэпкам загаварылі, што іх сеньёру перад гэтай нечаканай і заўчаснай смерцю ледзь толькі споўнілася трыццаць два. Луі, сына Рабэра, знайшлі патанулым у рове ў тым жа фатальным узросце. Так вусцішны летапіс апісваў стагоддзе за стагоддзем: шчаслівыя і сумленныя жыцці Анры, Рабэраў, Антуанаў і Арманаў абрываліся ва ўзросце, трошкі меншым за ўзрост іх няшчаснага продка, у якім той учыніў забойства.

З прачытанага стала ясна, што мне засталася не больш за адзінаццаць гадоў. Жыццё, якое я раней цаніў мала, цяпер рабілася мне штодня даражэйшым, пакуль я ўсё больш паглыбляўся ў загадкі невядомага свету чорнай магіі. Сучасная навука не зрабіла на мяне, адарванага ад свету, ніякага ўражання, і я шчыраваў як у Сярэднявеччы, захоплены новымі ведамі пра дэманалогію і алхімію, як стары Мішэль і юны Шарль калісь. Але колькі я ні чытаў, я ніяк не мог разабрацца ў дзіўным праклёне, што ляжаў на маім родзе. У рэдкія моманты рацыянальнасці я нават быў гатовы шукаць натуральных тлумачэнняў, прыпісваючы раннія смерці сваіх продкаў рукам ліхога Шарля Ле Сарсье і яго нашчадкаў. Але калі стараннае расследаванне не выявіла ніякіх звестак пра дзяцей алхіміка, я вярнуўся да вывучэння акультызму і чарговы раз паспрабаваў знайсці заклён, які б вызваліў мой дом ад страшнага цяжару. Я не сумняваўся ў адным: мне нельга жаніцца, каб праклён памёр разам са мной, бо іншых галінаў роду не існавала.

Калі я наблізіўся да трыццацігадовага ўзросту, стары П'ер падаўся на той свет. Я сам пахаваў яго пад каменнем на дзядзінцы, дзе ён любіў гуляць, пакуль быў жывы. Мне засталася толькі думаць пра ўласны лёс — адзінаму жывому чалавеку ў вялізным замку. У поўнай самоце мой розум паціху пераставаў марна бунтаваць супраць наканаванага няшчасця і ўрэшце амаль пагадзіўся з лёсам, які напаткаў многіх маіх продкаў. Значную частку майго часу цяпер займала вывучэнне разбураных і закінутых залаў і вежаў старога замка, якіх у юнацтве страх вымушаў мяне пазбягаць, а ў некаторыя з іх, як сказаў мне аднойчы стары П'ер, больш за чатыры стагоддзі не ступала нага чалавека. Многае з таго, што

я знайшоў, было дзіўным і страшным. На вочы траплялася мэбля, пакрытая пылам стагоддзяў і панішчаная гніллю ад пастаяннай вільгаці. Усё было аплеценае павуціннем у такой колькасці, якой я ніколі не бачыў, і толькі вялізныя кажаны пляскалі ў зморку сваімі жажлівымі касцістымі крыламі з усіх бакоў.

Я надзвычай старанна сачыў за сваім узростам аж да дзён і гадзін, бо кожны ўзмах маятніка масіўнага гадзінніка ў бібліятэцы адбіраў істотную частку майго выклятага існавання. Нарэшце наблізіўся час, якога я так доўга і трывожна чакаў. Паколькі жыццё большасці маіх продкаў абрывалася незадоўга да дакладнага ўзросту графа Анры, у якім яму прыйшоў канец, я штохвіліны чакаў смерці. Я не ведаў, у якой дзіўнай форме праклён мусіў дагнаць мяне, але пастанавіў, што прынамсі не стану для яго баязлівай і пакорлівай ахвярай. І я з новым імпэтам вярнуўся да даследавання старога замка і таго, што ў ім знаходзілася.

У часе адной з найдаўжэйшых вылазак у закінутую частку замка, менш чым за тыдзень да фатальнай гадзіны, што мусіла пакласці канец майму знаходжанню на зямлі і пасля якой мне больш не давялося б дыхаць паветрам, адбыўся кульмінацыйны момант усяго майго жыцця. Я правёў большую частку раніцы, узбіраючыся і спаўзаючы на паўразваленай лесвіцы ў адной з найбольш разбураных старажытных вежаў. За дзень я аглядзеў ніжнія паверхі і спусціўся ці то ў сярэднявечную вязніцу, ці то ў выкапаны пазней склад для пораху. Калі я паволі ішоў пакрытым салетрай праходам ля падножжа апошняй лесвіцы, брук зрабіўся вельмі вогкім, і ў мігатлівым святле паходні я ўбачыў, што дарогу мне перагарадзіла пустая, набрынялая вадой сцяна. Я сабраўся вяртацца, і тут мой позірк упаў на маленькі люк з кольцам проста

пад нагой. Я спыніўся і не без цяжкасці адчыніў яго. Вачам адкрылася чорная дзіра, з якой ішлі атрутныя газы. Паходня затрашчала, і ў яе няроўным святле я ўбачыў каменныя прыступкі, што спускаліся долу.

Я апусціў паходню ў агідную яміну і, як толькі агонь разгарэўся, пачаў спускацца. Прыступак было шмат і вялі яны да вузкага, выкладзенага каменнымі плітамі праходу, які, як я ведаў, мусіў знаходзіцца глыбока пад зямлёй. Праход аказаўся надзвычай доўгім і скончыўся масіўнымі дубовымі дзвярыма, пакрытымі вільгаццю. Усе мае спробы адчыніць іх плёну не далі. Я кінуў старацца і пайшоў назад да лесвіцы.

І тут я перажыў адно з найбольшых і здольных давесці да вар'яцтва ўзрушэнняў, на якія толькі здатны чалавечы розум. Цяжкія дзверы за маёй спінай раптам зарыпелі ржавымі петлямі і пачалі адчыняцца. Я не здолею апісаць мае адчуванні ў той момант. Сутыкненне ў абсалютна бязлюдным месцы, якім я лічыў стары замак, са знакам прысутнасці чалавека ці прывіду прывяло мяне ў стан неапісальнага па вастрыві жаху. Калі я ўрэшце павярнуўся і зірнуў, адкуль ішоў гук, мае вочы ледзь не павыляталі з вачніц ад таго, што я ўбачыў.

Там, у праёме старажытных гатычных дзвярэй, стаяла чалавечая фігура. Гэта быў мужчына ў ярмолцы і доўгай цёмнай сярэднявечнай туніцы. Яго валасы і барада былі страшныя, чорныя як смоль і неверагодна густыя. Незвычайна высокі лоб, глыбока запалыя і выразна акрэсленыя зморшчынамі шчокі і доўгія, падобныя да клюшніў сукаватыя рукі былі такой смяротна-мармуровай белізны, якой я не бачыў ні ў кога. Яго фігура, худаватая адносна прапорцый шкілета, была незразумела ссутуленая і амаль гублялася сярод прасторных складак незвычайнага ўбран-

ня. Але больш за ўсё ўражвалі вочы — дзве змрочныя бяздонныя пячоры, у якіх чыталіся мудрасць, разуменне і адначасова нялюдская злосць. У гэты момант яны былі скіраваныя на мяне, халодзячы душу нянавісцю і прыкоўваючы да месца, дзе я стаяў.

Урэшце фігура загаварыла, і мяне працяў холад ад глухога гулу яе грымотнага голасу і затоенай у ім нянавісці. Размова ішла на вольгарнай лаціне, якой карысталіся ў Сярэднявеччы людзі з сякой-такой адукацыяй, а я пазнаёміўся з ёй, калі доўга вывучаў працы старадаўніх алхімікаў і дэманалагаў. Здань казала пра праклён, які вісеў над маім родам, апавядала пра мой хуткі канец, шмат увагі аддаўшы крыўдзе, якую ўчыніў мой продак старому Мішэлю Мавэ, і цешылася помсце Шарля Ле Сарсье. Яна расказала, як малады Шарль знік у ночы і вярнуўся праз шмат гадоў, каб стралой забіць Годфры, спадчыніка графа, калі той наблізіўся да бацькавага ўзросту ў момант забойства, як патаемна вярнуўся да замка і, нікім не пазнаны, уладкаваўся ва ўжо пакінутым тады пакоі, у праходзе якога стаяў цяпер жажлівы апавядальнік, як пасля нагнаў у полі трыццацідвухгадовага Рабэра, сына Годфры, сілай уліў яму ў горла атруту і пакінуў паміраць, выконваючы страшную ўмову свайго крыважэрнага праклёну. Найбольшая загадка — як праклён здзяйсняўся, калі жыццё Шарля Ле Сарсье мусіла так ці іначай абарвацца, — засталася на водкуп маёй фантазіі, бо гэты чалавек пераскочыў да апісання выдатных поспехаў у алхіміі двух чарадзеяў, бацькі і сына. Больш за ўсё ён казаў пра пошукі Шарлем Ле Сарсье эліксіру, які б даў таму, хто яго прыме, вечныя жыццё і маладосць.

У гэты момант здавалася, што захапленне заступіла чорную нянавісць у яго жажлівых вачах, якая

так гняла мяне спачатку, але раптам д'ябальскі бляск вярнуўся, і з дзіўным змяіным сыкам чужаніца выцягнуў шкляную бутэлечку, відавочна хочучы пакласці канец майму жыццю гэтак жа, як Шарль Ле Сарсье шэсцьсот гадоў таму паклаў канец жыццю майго продка. Рэшта пачуцця самазахавання раптам прымусіла мяне скінуць чары, што дагэтуль не давалі мне нават варухнуцца, і я кінуў паходню, якая ўжо згасала, у істоту, што пагражала майму жыццю. Я пачуў, як бутэлечка разбілася аб камень. У той жа момант вопратка незвычайнага чалавека загарэлася і страшным зьяннем асвятліла жудасную сцэну. Мае і без таго напружаныя нервы не вытрымалі крыку, поўнага страху і бездапаможнай злосці, які выпусціў той, хто хацеў мяне забіць. Я знепрытомнеў і ніцма ўпаў на слізкую падлогу.

Калі адчуванні нарэшце вярнуліся да мяне, навокал была непраглядная цемра, і мой розум здрыгануўся ад думкі, што яшчэ я магу ўбачыць. Але цікаўнасць брала сваё. Кім, пытаў я сябе, быў гэты пачварны чалавек і як ён апынуўся ў замкавых сценах? Нашто яму помсціць за смерць Мішэля Мавэ і як праклён пратрываў столькі доўгіх стагоддзяў з часоў Шарля Ле Сарсье? Шматгадовы страх адпусціў маё сэрца: я ведаў, што пагроза праклёну ішла ад таго, каго я збіў з ног. Цяпер я быў вольны і гарэў жаданнем дазнацца больш пра жорсткую істоту, што стагоддзямі пераследавала мой род і ператварыла маю маладосць у няспынны кашмар. Поўны жадання ва ўсім разабрацца, я абмацаў кішэні ў пошуку крэмнаю і крэсіва і запаліў запасную паходню.

Новае святло адразу ж выхапіла з цемры скрыўленую і счарнелую фігуру таямнічага незнаёмца. Яго жахлівыя вочы цяпер былі заплюшчаныя. Я адвар-

нуўся ад брыдкага відовішча і зайшоў у залу за гатычнымі дзвярыма. Там было нешта вельмі падобнае да лабараторыі алхіміка. У адным куце ляжала вялізная грудка бліскучага жоўтага металу, які чароўна зіхацеў у святле паходні. Гэта магло быць і золата, але я не спыніўся спраўдзіць, бо быў пад дзіўным уражаннем ад таго, што мне давалося перажыць. У дальнім канцы памяшкання зеўраў пралом, які вёў вонкі ў адзін са шматлікіх здзічэлых равоў на лясістым схіле. Моцна здзівіўшыся, але разумеючы цяпер, як гэты чалавек прабіраўся ў замак, я пайшоў назад. Я намерваўся прайсці міма парэшткаў незнаёмца, не глядзячы на яго, але калі я наблізіўся да цела, мне падалося, што ад яго даносяцца слабыя гукі, быццам жыццё яшчэ не канчаткова яго пакінула. Аслупянелы, я павярнуўся, каб агледзець асмаленую і пакарабачаную фігуру на падлозе.

І тут жудасныя вочы, чарнейшыя за апечанае аблічча, шырока раскрыліся ў выразе, які я не здолеў растлумачыць. Патрэсканыя губы сіліліся вымавіць словы, але я не мог іх зразумець. Адзін раз я разабраў імя Шарля Ле Сарсье, і яшчэ мне пачуліся словы «гады» і «праклён», вымаўленыя перакрыўленымі вуснамі. Але я ўсё адно не мог схапіць сутнасці яго бязладнай мовы. Паколькі я відавочна нічога не разумеў, смалістыя вочы зноў успыхнулі нянавісцю, а я тым часам дрыжаў, глядзячы на свайго бездапаможнага ворага.

Раптам бядак, ажыўлены апошнім усплёскам сілы, узняў сваю жалю вартую галаву з мокрага, залітага вадой бруку. Пакуль я быў паралізаваны страхам, да яго вярнуўся голас, і на апошнім дыханні ён пракрычаў словы, якія дагэтуль не даюць мне спакою ні ўдзень, ні ўначы.

— Дурань! — крычаў ён. — Няўжо ты так і не зразумеў маёй таямніцы? Ці ж ты не маеш глуздоў, каб дацяміць, з чыёй волі шэсць доўгіх стагоддзяў страшны праклён трымаецца над тваім домам? Ці не казаў я табе пра эліксір вечнага жыцця? Ці не ведаеш ты, як развязаўся сакрэт алхіміі? Дык кажу табе, гэта я! Я! Я — той, хто шэсць стагоддзяў жыў дзеля помсты, бо я — Шарль Ле Сарсье!

Пераклаў Павел Донаў

СКЛЕП

Гаворачы пра абставіны, праз якія я апынуўся ў гэтым прытулку для вар'ятаў, я ўсведамляю, што мой цяперашні стан непазбежна народзіць сумневы ў праўдзівасці далейшага аповеду. Прыкра, што большая частка чалавецтва занадта абмежаваная ў сваёй здольнасці бачыць схаванае, каб цярпліва і ўдумліва ўзважыць паасобныя з'явы, якія выходзяць за межы банальнага досведу. Іх бачаць і чуюць толькі нямногія псіхалагічна чулівыя асобы. Людзі найвышэйшага інтэлекту ўсведамляюць, што паміж рэальным і нерэальным няма прынцыповай розніцы, што ўсе рэчы выяўляюцца такімі, якімі мы іх ведаем, толькі з ласкі тых далікатных фізічных і ментальных асяродзяў, праз якія мы атрымліваем пра іх інфармацыю. Але праявічы матэрыялізм большасці асуджае як вар'яцтва сполахі звышзроку, які пранікае праз грубы вэлюм чыстага эмпірызму.

Маё імя — Джэрвас Дадлі, і з самага ранняга дзяцінства я быў летуценнікам і візіянерам. Маё багацце было большым, чым можа спатрэбіцца ў штодзённым жыцці, а праз тэмперамент я не мог ні сістэматычна вучыцца, ні адпачываць у кампаніі знаёмых. Жыццё праходзіла ў мясцовасці, адасобленай ад свету, дзе мае юнацтва і маладосць мінулі між старажытных і малавядомых кніг і дзе я блукаў сярод палёў ды садоў у наваколлі нашага родавага маёнтка. Наўрад ці тое, што я чытаў у тых

кнігах і бачыў сярод тых палёў ды садоў, чытаюць і бачаць іншыя хлопчыкі. Пра гэта я, праўда, шмат не скажу, бо калі расказваць падрабязна, гэта толькі пацвердзіць жорсткія плёткі пра мой розум, якія я часам чую ад патаемных гасцей, калі яны шэпчуцца вакол мяне. Даволі і таго, што я, не разважаючы пра прычыны, проста апавяду пра падзеі.

Я сказаў, што жыў адасоблена ад свету, але не сцвярджаў, што жыў адзін. На гэта не здольная ніводная чалавечая істота, бо без таварыства жывых чалавек непазбежна цягнецца да сяброўства са стварэннямі, жыццё якіх ужо прамінула — або і не пачыналася. Побач з маім домам разлёгся дрыгвяністы лог, у сутонні глыбінь якога я бавіў амаль увесь свой час у чытанні, думках і мроях. Яго замшэлымі схіламі я рабіў свае першыя дзіцячыя крокі, і вакол яго гратэскава сукаватых скрыўленых дубоў віліся мае першыя хлапечыя фантазіі. Я блізка пазнаёміўся з вярхоўнымі дрыядамі, што жывуць у тых дрэвах, і часта назіраў за іхнымі дзікімі танцамі ў натужлівых промнях старога месяца — але пра гэта цяпер казаць не варта. Раскажу толькі пра самотны пакінуты склеп Хайдаў у самай цёмнай частцы гушчару на схіле. Ён належаў старому і паважанаму сямейству, чый апошні прамы нашчадак лёг у чорную нішу склепа за шмат дзесяцігоддзяў да майго нараджэння.

Грабніца, пра якую я расказваю, зробленая са старажытнага граніту, абветранага і агрубелага ад туманаў і сырасці многіх гадоў. Выкапаную ў схіле пагорка канструкцыю можна ўбачыць толькі ад уваходу. Дзверы — грувацкая і агідная каменная пліта — вісяць на ржавых жалезных завесах, неяк злавесна прачыненыя пад некалькімі замкамі на цяжкіх жа-

лезных ланцугах паводле вусцішнай моды паўвекавой даўніны. Жытло роду, атожылки якога тут ляжаць, некалі вянчала схіл пагорка, у якім знаходзіцца склеп, але яно ўжо даўно стала ахвярай полымя, што ўсхапілася ад жудаснага ўдару маланкі. Старыя насельнікі гэтай мясцовасці часам цішком і з трывогай у голасе расказваюць пра паўночную буру, якая знішчыла той пануры палац, і намякаюць на тое, што яны называюць «гневам божым». І апошнімі гадамі іх манера быццам павялічыла ўва мне і без таго моцнае захапленне грабніцай у засені лесу. У тым пажары загінуў толькі адзін чалавек. Калі ў гэтым прыстанку змроку і цішы хавалі апошняга з Хайдаў, тую жалю вартую урну з попелам даставілі з далечыні, куды сямейства перабралася, калі палац згарэў. Не засталася нікога, хто ўскладаў бы кветкі перад гранітным парталам, дый нямногія маюць ахвоту сустракацца з гнятлівымі цэнямі, што нібыта дзівосна затрымліваюцца над паточаным вадой каменнем.

Ніколі не забуду дня, калі я ўпершыню напаткаў гэты напаясхаваны дом смерці. Была сярэдзіна лета, калі прыродная алхімія ператварае лясны ландшафт у адзіную яркую і амаль аднародную зялёную масу, калі пачуцці ледзь не п'яныя ад наплыву вільготнай зеляніны і загадкава-невытлумачальных водараў глебы і расліннасці. У такім наваколлі розум губляе пачуццё перспектывы, час і прастора робяцца нязначнымі і нерэальнымі, а рэха забытага дагістарычнага мінулага настойліва ўдарае па зачараванай свядомасці. У той дзень я з самай раніцы вандраваў містычнымі садамі ў лагчыне, заглыблены ў думкі, пра якія не буду казаць, і вёў размовы з істотамі, якіх не буду называць. У дзесяцігадовым

узросце я бачыў і чуў шмат цудаў, невядомых натоўпу, і ў пэўным сэнсе быў незвычайна дарослым. Калі я праціснуўся паміж двума дзікімі калючымі кустамі і раптам выйшаў да ўваходу ў грабніцу, то не меў ніякага ўяўлення пра тое, што адкрыў. Цёмныя глыбы граніту, так цікава прачыненыя дзверы і змрочная разьба над аркай не нарадзілі ўва мне ні жалобных, ні страшных успамінаў. Я меў багатыя веды і ўяўленні пра магільныя ды склепы, але праз мой своеасаблівы тэмперамент мяне ўтрымлівалі ад асабістых кантактаў з цвінтарамі і могілкамі. У дзіўным каменным будынку на лясістым схіле я ўбачыў толькі аб'ект для інтарэсу і нагоду паразважаць, а яго халодны, вогкі інтэр'ер, у які я марна ўглядаўся праз так спакуслива пакінутую шчыліну, не меў, на маю думку, ніякіх прыкмет смерці або заняпаду. Але ў тое імгненне зацікаўленасці ўва мне нарадзілася шалёнае беспадстаўнае жаданне, якое і прывяло ў цяперашняе пекла зняволення. Падбадзёраны голасам, які з'явіўся, напэўна, проста з жахлівай лясной душы, я вырашыў увайсці ў ваблівы змрок, нягледзячы на масіўныя ланцугі, што перакрывалі мне дарогу. Ва ўсё горшым святле дня я напераменку то бразгаў іржавай перашкодай з надзеяй расчыніць насцеж каменныя дзверы, то спрабаваў праціснуць сваё шчуплае цела праз той праём, які ўжо быў, але ніводзін план не даў плёну. Спачатку проста цікаўны, цяпер я амаль страціў розум. І калі ў змроку, які не пераставаў гусцець, я вярнуўся дадому, то прысягнуў сотні садовых багоў, што *любой цаной* узламлю дзверы, якія вядуць у чорныя, халодныя глыбіні, што быццам клічуць мяне. Лекар з жалезна-шэрай барадой, які штодзень бывае ў маім пакоі, сказаў раз аднаму з наведнікаў, што ад гэтага рашэння трэба весці адлік маёй жалю

вартай манаманіі, але хай апошні вердыкт вынесуць чытачы, калі самі пра ўсё даведаюцца.

Наступныя пасля майго адкрыцця месяцы я правёў у марных спробах узламаць складаны замок пра-чыненай грабніцы, а таксама ў старанна замаскава-ных роспытах пра прыроду і гісторыю гэтага збуда-вання. Як і большасць хлопчыкаў, я меў добры слых і таму шмат пра што дазнаўся, але звычка скрытна-сці прымусіла мяне нікому не расказаць ні пра мае веды, ні пра рашэнне. Варта, бадай, згадаць, што прырода гэтай грабніцы мяне ні здзівіла, ні напало-хала. Я меў даволі незвычайныя ўяўленні пра жыццё і смерць, і халодная гліна ў мяне асацыявалася з жы-вым целам няпэўнай формы. Я адчуваў, што вялікае злавеснае сямейства са згарэлага палаца нейкім чы-нам прысутнічала ў прасторы сярод каменных сцен, якую я імкнуўся даследаваць. Няўцямныя расказы пра таемныя рытуалы і бязбожныя оргіі мінулых гадоў у той старажытнай зале распалілі ўва мне но-вую моцную цікавасць да склепа, перад дзвярыма якога я праседжаў гадзіны ў любую пару сутак. Ад-нойчы я прасунуў свечку ў амаль зачынены праход, але не ўбачыў нічога, апрача пралёта вільготных каменных сходаў, што спускаліся долу. Пах гэтага месца выклікаў у мяне агіду і адначасова зачароўваў. Мне здавалася, што я знаў яго даўней за самыя ран-нія ўспаміны, да таго нават, як атрымаў сваё цяпе-рашняе цела.

Праз год пасля таго як я ўпершыню ўбачыў склеп, на перапоўненым кнігамі гарышчы дома мне трапіўся паточаны чарвякамі пераклад Плутарха-вых «Жыццяпісаў». Чытаючы пра жыццё Тэсея, я быў моцна ўражаны ўрыўкам пра вялікі камень, пад якім юны герой мусіў знайсці знакі свайго лёсу,

калі пасталее дастаткова, каб падняць яго гіганцкую вагу. Легенда развееяла маю прагу як мага хутчэй увайсці ў грабніцу, бо з'явілася адчуванне, што час для гэтага яшчэ не прыспеў. Пазней, казаў я сабе, у мяне з'явіцца дастаткова сілы і вынаходлівасці, каб лёгка разамкнуць цяжкія ланцугі на дзвярах, але пакуль лепш падпарадкавацца таму, што здавалася мне воляй Лёсу.

Цяпер я пільнаваў сыры партал не так неадступна, а значную частку часу прысвяціў іншаму, хоць і не менш дзіўнаму занятку. Раз-пораз я ціха ўставаў уначы і крадком выбіраўся з дому, каб прайсціся тымі цвінтарамі ды пагостамі, ад якіх мяне аберагалі бацькі. Не магу казаць, што я рабіў там, бо цяпер не надта ўпэўнены, ці адбываліся некаторыя рэчы ў сапраўднасці. Але ведаю, што ў дзень па начным шпацыры я часцяком здзіўляў навакольных ведамі пра тое, пра што ўжо амаль забыліся многія пакаленні. Пасля адной з такіх начэй я ўразіў мясцовую грамадскасць незвычайным выказваннем пра пахаванне багатага і славутага сквайра Брустэра, аўтара тутэйшай гісторыі, які памёр у 1711 годзе і чья сланцавая магільная пліта з выгравіяваным чэрапам і скрыжаванымі косткамі паволі ператваралася ў пыл. У парыве дзіцячай фантазіі я пакляўся не толькі ў тым, што прадпрымальнік Гудмэн Сімпсан скраў туфлі з срэбнымі спражкамі, шаўковую панчошу і атласныя падштанікі нябожчыка, але і ў тым, што сам сквайр заставаўся жывым і ў дзень пасля пахавання яшчэ двойчы перавярнуўся ў сваёй труне пад насыпам.

Але ідэя зайсці ў склеп не пакідала маіх думак. Яе па-сапраўднаму ўзбудзіла нечаканае генеалагічнае адкрыццё: мой уласны радавод па мацярынскай

лінії меў прынамсі слабую сувязь з быццам бы вымерлым сямействам Хайдаў. Як апошні нашчадак нашага роду я, падобна, аказаўся апошнім і ў гэтым, яшчэ старэйшым і больш загадкавым радаводзе. Я пачаў адчуваць, што склеп — *мой*, і з гарачым запалам чакаў часу, калі ўвайду ў тыя каменныя дзверы і спушчуся слізкімі каменнымі сходамі ў яго цэмуру. Цяпер у мяне сфармавалася звычка вельмі напружана *прыслухоўвацца* да таго, што адбываецца за прачыненым парталам, прысвячаючы гэтай незвычайнай вахце свае любімыя гадзіны паўночнага спакою. Да таго часу як я пасталеў, я зрабіў маленькую прагаліну ў гушчары перад забраснявелым фасадам у схіле так, каб навакольныя расліны акружалі і звешваліся над гэтым месцам, як сцены і дах лясной альтанкі. Гэтая альтанка была маім храмам, а зачыненыя дзверы — святыняй, тут я ляжаў, выцягнуўшыся на замшэлай зямлі, занураны ў дзіўныя думкі і дзіўныя сны.

Ноч, калі прыйшло першае адкрыццё, была душнай. Я, мусіць, заснуў ад зморы, бо, пачуўшы *галасы*, вельмі выразна зразумеў, што абудзіўся. Пра іх тон ці акцэнт я не наважваюся, а пра іх *характар* — не збіраюся гаварыць, але магу сказаць, што яны мелі пэўныя вусцішныя асаблівасці ў падборы словаў, вымове і спосабе маўлення. Усе адценні новаангельскага дыялекту, ад нязграбных гукаў пурытанскіх каланістаў да педантычнай рыторыкі пяцідзсяцігадовай даўніны, здавалася, прысутнічалі ў гэтай няяснай гутарцы, хоць заўважыў я гэта пазней. І тут жа маю ўвагу адцягнула іншая з’ява, вельмі мімалётная — я б не прысягнуў, што мне не здалося. Прачнуўшыся, я цьмяна заўважыў, што ў падземным склепе паспешліва загасілі *агонь*. Не думаю, што я моцна здзівіўся ці запанікаваў, ведаю толькі, што

Ў тую ноч я істотна і назаўжды *змяніўся*. Вярнуўшыся дадому, я пайшоў проста да гнілога куфра на гарышчы, знайшоў у ім ключ і наступнага вечара з лёгкасцю адмакнуў перашкоду, якую так доўга і марна штурмаваў.

Першы раз я ўвайшоў у грабніцу ў пакінутым усімі схіле пагорка пад мяккім надвячоркавым сонечным святлом. Я быў зачараваны, і сэрца скакала ў захапленні, якое я не ў стане дакладна апісаць. Калі я зачыніў за сабой дзверы і ў святле самотнай свечкі спусціўся прамоклымі прыступкамі ўніз, я быццам ведаў, куды ісці. Свечка затрашчала ў душным смуродзе гэтага месца, але я адчуваў сябе ў затхлым паветры магільні надзвычай утульна. Я агледзеўся і ўбачыў шмат мармуровых пліт, на якіх былі дамавіны або іх рэшткі. Некаторыя былі запячатаныя і некранутыя, іншыя амаль зніклі, пакінуўшы па сабе сям-там срэбныя ручкі і таблічкі сярод дзіўных кучак белаватага пылу. На адной з таблічак я прачытаў імя сэра Джэфры Хайда, які прыехаў з Сасэкса ў 1640 годзе і праз колькі гадоў тут памёр. У адной незвычайнай нішы была незанятая труна ў даволі добрым стане, аздобленая толькі імем, якое выклікала ў мяне адначасова і ўсмешку, і дрыжыкі. Раптоўны парыў прымусіў мяне ўскараскацца на шырокую пліту, пагасіць свечку і легчы ў свабодную труну.

Хістаючыся, я выйшаў з грабніцы ў шэрым святле світанку і замкнуў за сабой ланцуг на дзвярах. Мая маладосць скончылася, хоць цела і зведала сцюжу толькі дваццаць адной зімы. Калі я ішоў дадому, уражання вяскоўцы, якія ў такі ранні час ужо працнুলіся, праводзілі мяне дзіўнымі позіркамі, бо я выглядаў як той, хто вяртаецца з нейкай вульгарнай вечарынкi. Але ўсе ж ведалі, што я веў самот-

нае і стрыманае жыццё. Я не выходзіў да бацькоў, пакуль не асвяжыўся і добра не выпайўся.

З таго часу я штоночы наведваў склеп, дзе бачыў, чуў і рабіў тое, чаго раскрыць не магу. На маю гаворку заўсёды моцна ўплывала наваколле. Яна першай паддалася зменам, і блізкія хутка заўважылі, што ў маім вымаўленні з'явіліся архаізмы. Потым у мае манеры прабралася незразумелая бесцырымоннасць і нядбаласць, і ўрэшце я несвядома пачаў паводзіць сябе як свецкая асоба, хоць усё жыццё прабавіў у адзіноце. Раней маўклівы, цяпер я зрабіўся гаваркі, дэманструючы то рафінаваную лёгкасць Чэстэрфілда*, то бязбожны цынiзм Рочэстэра**. Я выяўляў выключную эрудыцыю, зусім не падобную да таго неверагоднага манаскага вучэння, якому прысвяціў маладосць. Я спісваў форзацы сваіх кніжак імправізаванымі эпіграмкамі, якія выклікалі асацыяцыі з Геам***, Праярам**** і самымі вясёлымі аўгустоўскімі камедыянтамі ды рыфмаплётамі. Аднае раніцы за сняданкам я аказаўся на валасок ад катастрофы, калі выразна непрыстойным тонам прадэкламаваў узор вакханальнага жарту васьмнаццаціга стагоддзя, які ніколі і нідзе не друкаваўся.

Хапай сваю кружку, сядай у наш кут,
І вып'ем за сёння, пакуль яно тут.

* Лорд Філіп Дормер Стэнхеп Чэстэрфілд (1694–1773) – ангельскі дзяржаўны дзеяч, дыпламат і пісьменнік, аўтар «Лістоў да сына».

** Джон Ўілмат, другі граф Рочэстэр (1647–1680) – ангельскі паэт эпохі Рэстаўрацыі.

*** Джон Гей (1685–1732) – ангельскі паэт і драматург, аўтар баек, песняў, пастараліяў, камедый.

**** Мэцью Праяр (1664–1721) – ангельскі паэт і дыпламат.

Ты мяса валі сабе шчодрай рукой,
 Бо ежа й пітво — наш адзіны спакой.
 Адна, шчэ адна,
 А там і труна,
 А ў труне ўжо не есці й не піць дап'яна.

Стары Анакрэан* меў нос як бурак,
 Затое быў добры піток і спявак,
 Бо лепей чырвонаму, трасца бяры,
 Чым беламу-беламу й на цвінтары.
 Ну, Бэці, смялей,
 Цалуй жа часцей —
 Бо наўрад ці прыгожыя дочки ў чарцей.

Трымаецца Гары пакуль што арлом,
 Аж хутка і ён захрапе пад сталом.
 І хай пад сталом! Налівай ды не стой!
 Сумней будзе спаць пад каменнай плітой.
 Крычы й рагачы
 Ды прагна хлябчы —
 Не пахлебчаш у вечнай падземнай начы!

Халера дзяры! На нагах не стаю!
 Зусім скаламуціла голаў маю.
 Ўсё, Бэці, апошні кілішак наддам —
 І дамоў зазірну, покуль жонка не там.
 Гэй, руку мне, кажу!
 Ці шмяк — ды ляжу,
 Але зверху зямлі, а таму не тужу!**

* Анакрэан (ці Анакрэонт, 570/559 — 485/478 год да н. э.) — старажытнагрэцкі лірычны паэт, прадстаўнік манадычнай лірыкі.

** Пераклала Алена Хрышчановіч.

Дзесьці ў той час у мяне з'явіўся цяперашні страх перад агнём і навальніцамі. Раней я быў абыякавы да такіх з'яваў, а цяпер адчуваў перад імі невымоўны жах і забіраўся ў найглыбейшыя закуткі дома, варта было нябёсам пачаць палохаць людзей электрычнымі разрадамі. Удзень я больш за ўсё любіў наведваць разбураныя сутарэнні згарэлага палаца і ў фантазіях уяўляў сабе, якой гэтая пабудова была ў час свайго росквіту. Адночы я напалохаў нейкага вяскоўца тым, што ўпэўнена завёў яго ў ніжнія сутарэнні, пра існаванне якіх быццам бы ведаў, хаця на іх забыліся ўжо шмат пакаленняў таму і з таго часу іх ніхто не бачыў.

Нарэшце прыйшло тое, чаго я даўно баяўся. Мае бацькі, заклапочаныя зменамі ў паводзінах і выглядзе свайго сына, пачалі спакваля шпіёніць за маімі перамяшчэннямі, што пагражала катастрофай. Я нікому не казаў пра візіты да склепа, з дзяцінства з рэлігійнай заўзятасцю ахоўваючы сваю таемную мэту, але цяпер мусіў рабіць намаганні, каб прабрацца праз лабірынты дрыгвяністай лагчыны і адарвацца ад магчымага пераследніка. Ключ да грабніцы я насіў на шнурку на шыі, і пра яго ніхто не ведаў. Я ніколі не выносіў з грабніцы нічога з таго, што знаходзіў у яе сценах.

Аднае раніцы, калі я паказаўся з вільготнага склепа і зашчапіў ланцуг не надта цвёрдай рукой, я ўбачыў у прылеглым гушчары зжаханы твар назіральніка. Канец быў несумненна блізкі, бо маю альтанку сярод дрэваў знайшлі, а мэту маіх начных вандровак выкрылі. Той чалавек не стаў мяне затрымліваць, таму я паспяшаўся дадому, спадзеючыся падслухаць, што ён можа данесці майму знясленаму турботамі бацьку. Ці хутка ўжо свет пачуе, што

я баўлю час за дзвярыма з ланцугом? Уявіце сабе маё радаснае здзіўленне, калі я пачуў, як шпег асцярожным шэптам інфармуе бацьку, што я *правёў* ноч сярод дрэваў каля склепа, не адводзячы закрытых заслонай сну вачэй ад шчыліны ў прачыненым партале пад навясным замком. Якім цудам назіральнік мог так ашукацца? Цяпер я быў перакананы, што мне дапамагала чыёсьці звышнатуральнае ўмяшанне. Набраўшыся дзякуючы такому ўмяшанню адвагі, я пачаў наведваць грабніцу абсалютна адкрыта, перакананы, што ніхто не зробіцца сведкам таго, як я ўваходжу ўсярэдзіну. Цэлы тыдзень я напоўніцу смакаваў радасці магільнага балявання, пра якое не павінен расказваць, калі здарылася тое, праз што я апынуўся ў гэтым клятым прыстанішчы смутку і аднастайнасці.

Не варта было мне рызыкаваць той ноччу, бо ў хмарах грымела і са смярдзючага балота ў лагчыне ўздымалася пякельнае свячэнне. Кліч мёртвых таксама быў іншы. Вярхоўны д'ябал цягнуў да мяне свае нябачныя пальцы не са склепа ў схіле, а са счарнелых сутарэнняў на вяршыні ўзгорка. Калі я выйшаў з саду на раўніну перад руінамі, я ўгледзеў у туманным месячным святле нешта, чаго заўсёды цямяна чакаў. Страчаны стагоддзе таму палац зноў узнёс свае велічныя вежы. Выглядаў ён захапляльна. Кожнае акно палымнела раскошай тысячы свечак. Доўгай дарогай каціліся карэты бостанскай эліты, а шматлікія групы напудраных франтаў з суседніх сядзіб падыходзілі пешкі. Я змяшаўся з гэтым натоўпам, хоць і ведаў, што маё месца хутчэй з гаспадарамі, чым з гасцямі. У холе грала музыка, гучаў смех, кожная рука трымала келіх віна. Я пазнаў колькі твараў, хоць лепш ведаў іх высушанымі ці з'едзенымі

смерцю і гніеннем. Сярод дзікага і бесклапотнага натоўпу я быў самым дзікім і самым распусным. Вясёлыя блюзнерствы бурлівым патокам ліліся з маіх вуснаў, і ў досціпах я не дбаў пра законы ні Бога, ні чалавека, ні прыроды. Раптам перакат грому, чутны нават праз гоман той свінскай гулянкi, раскалоў дах і змусіў шумную кампанію сціхнуць ад страху. Чырвоныя языкі полымя і пякучыя пошугі цяпла напоўнілі дом. Гулякі, ахопленыя жахам ад раптоўнай катастрофы, якая, здавалася, выйшла за межы неўтаймоўнай Прыроды, з крыкам панесліся ў ноч. Застаўся толькі я, прыкаваны да сядзення ганебным страхам, якога ніколі дагэтуль не адчуваў. А потым маю душу ахапіў іншы кашмар. Спаленае жыўцом да попелу, маё цела разнясуць чатыры ветры, дык, *магчыма, я ніколі не буду ляжаць у склепе Хайдаў!* Няўжо мой склеп быў падрыхтаваны не для мяне? Няўжо я не маю права спачыць давеку сярод нашчадкаў сэра Джэфры Хайда? Не! Я прад'яўлю сваё права на смяротную спадчыну, нават калі маёй душы стагоддзямi давядзецца шукаць іншае цялеснае прыстанішча, каб прывесці яго да той незанятай пліты ў нішы грабніцы. *Джэрвас Хайд* ніколі не падзеліць сумны лёс Палінура*!

Калі відзежа дома, ахопленага полымем, развяслася, я заўважыў, што крычу і шалёна б'юся ў руках двух чалавек. Адным з іх быў той шпег, што ішоў да склепа следам за мной. Быў лівень, і на паўднёвым гарызонце ўспыхвалі маланкі, якія нядаўна

* Палінур – персанаж антычнай міфалогіі, сын Іяса, стыржавы Энея. Быў загублены богам сну: заснуўшы, ён упаў у мора, выбраўся на бераг, але загінуў ад рук дзікуноў. Эней сустракае яго ў царстве Аіда.

прайшлі над нашымі галовамі. Мой бацька, твар якога спаласавала няшчасце, стаяў побач, а я крыкам патрабаваў, каб мяне паклалі ў склеп, раз-пораз нагадваючы захопнікам, каб паводзілі сябе са мной як мага далікатней. Счарнелы круг на падлозе разбураных сутарэнняў казаў пра магутны ўдар з нябёсаў. І з гэтага месца колькі цікаўных вяскоўцаў з ліхтарамі аглядалі скрыначку старажытнай работы, якую выхапіла з цемры навальніца. Я перастаў марна і бязмэтна адбівацца і назіраў, як гледачы разбіраюць скарб, і мне дазволілі далучыцца. У скрыначцы, замкі якой разбіліся ад удару, што і вырваў яе з-пад зямлі, захоўвалася шмат папер і каштоўнасцяў, але мае вочы спыніліся на адной-адзінай з іх. Гэта была парцалаявая мініяцюра маладога чалавека ў акуратна завітым парыку, і на ёй былі ініцыялы «Дж. Х.». Яго твар выглядаў быццам мой адбітак у люстэрку.

На наступны дзень мяне прывялі ў гэты пакой з закратаванымі вокнамі, але звесткі пра сёе-тое паранейшаму даходзяць да мяне ад старога прастадушнага слугі, якога я любіў у дзяцінстве і які падзяляе маю цікавасць да цвінтара. Тое, што я асмельваўся расказаць пра свае прыгоды ў грабніцы, выклікала толькі спачувальныя ўсмішкі. Мой бацька, які часта да мяне заходзіць, сцвярджае, што я ні разу не ступаў за дзверы з ланцугом, і клянецца, што калі ён праверыў іржавы замок, той аказаўся некранным, як і пяцьдзясят гадоў таму. Ён нават кажа, што ўся вёска ведала пра мае хаджэнні да склепа і што за мной часта назіралі, калі я спаў у альтанцы каля злавеснага фасада з прыадкрытымі вачыма, скіраванымі да шчыліны, якая вядзе ўсярэдзіну. Я не магу знайсці неаспрэчных доказаў супраць гэтых сцвер-

джанняў, бо згубіў свой ключ ад замка, калі біўся ў тую жаклівую ноч. Дзівосы мінулага, пра якія я даведаўся падчас начных сустрэч з мёртвымі, бацька лічыць плёнам маёй заўсёднай прагнай цікаўнасці да старажытных фаліянтаў у сямейнай бібліятэцы. Каб не стары слуга Хайрам, мяне б ужо зусім пераканалі, што я звар'яцеў.

Але Хайрам, адданы да апошняга, верыць у мяне і зрабіў нешта, што змусіла мяне падзяліцца са светам прынамсі часткай сваёй гісторыі. Тыдзень таму ён сарваў замок з ланцуга на прачыненых дзвярах склепа і спуściўся з ліхтаром у яго цёмныя глыбіні. На адной пліце ў нішы ён знайшоў старую, але пустую дамавіну, пацямнелая шыльдачка на якой мае адзінае слова — «Джэрвас». У гэтай самай дамавіне і ў гэтай самай грабніцы мяне паабяцалі пахаваць.

Пераклаў Павел Донаў